

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.4.22>

METODY INTERAKTYWNE JAKO SPOSÓB KSZTAŁTOWANIA ODPOWIEDZIALNOŚCI ZAWODOWEJ PRZYSZŁYCH POLICJANTÓW

Hanna Kudriavtseva

aspirantka Katedry Socjologii i Psychologii

Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych (Charków, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-1114-7273

e-mail: Hanna_Kudriavtseva@ukr.net

Adnotacja. Celem artykułu jest analiza doświadczeń z wykorzystaniem interaktywnych metod i form nauczania oraz uzasadnienie ich możliwości dydaktycznych przy kształtowaniu odpowiedzialności zawodowej przyszłych policjantów podczas studiów w uczelniach o określonych warunkach nauczania. Artykuł określa istotę pojęcia „odpowiedzialności zawodowej” w kontekście działalności zawodowej policjanta. Uzasadniona jest potrzeba kształtowania odpowiedzialności zawodowej jako osobistego zjawiska przyszłego policjanta podczas studiów w uczelni. Zdefiniowano zestaw interaktywnych metod i form szkolenia oraz metod ich realizacji w celu kształtowania odpowiedzialności zawodowej u kursantów.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność zawodowa, interaktywne metody i formy szkolenia, przyszli policjanci, kursanci.

INTERACTIVE METHODS AS A MEANS OF PROFESSIONAL RESPONSIBILITY FORMATION OF FUTURE POLICE OFFICERS

Hanna Kudriavtseva

Postgraduate student of the Department of Sociology and Psychology

Kharkiv National University of Internal Affairs (Kharkiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-1114-7273

e-mail: Hanna_Kudriavtseva@ukr.net

Abstract. The aim of the article is to analyze the experience of using interactive methods and forms of education and justify their didactic capabilities in the formation of professional responsibility of future police officers while studying in higher education institutions with specific learning conditions. The article defines the essence of the concept "professional responsibility" in the context of a police officer professional activity. The necessity of professional responsibility formation as a personal phenomenon of a future police officer while studying at the higher educational institution is substantiated. The complex of interactive methods and forms of training and a technique of their realization for the purpose of cadets' professional responsibility formation is defined.

Key words: professional responsibility, interactive methods and forms of training, future police officers, cadets.

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПОЛІЦІЇ

Ганна Кудрявцева

аспірантка кафедри соціології та психології

Харківського національного університету внутрішніх справ (Харків, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-1114-7273

e-mail: Hanna_Kudriavtseva@ukr.net

Анотація. Метою статті є аналіз досвіду використання інтерактивних методів і форм навчання та обґрунтувати їх дидактичні можливості при формуванні професійної відповідальності майбутніх офіцерів поліції під час навчання у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання. У статті визначено сутність поняття «професійна відповідальність» у контексті професійної діяльності офіцера поліції. Обґрунтовано необхідність формування професійної відповідальності як особистісного феномена майбутнього офіцера поліції під час навчання у закладі вищої освіти. Визначено комплекс інтерактивних методів і форм навчання та методику їх реалізації з метою формування у курсантів професійної відповідальності.

Ключові слова: професійна відповідальність, інтерактивні методи та форми навчання, майбутні офіцери поліції, курсанти.

Постановка проблеми. Розвиток системи вищої професійної освіти вимагає від педагогічної науки й практики запровадження в освітній процес методів та форм навчання, які стимулюють розвиток професійних

вмінь та навичок, а також професійно важливих якостей у майбутніх фахівців. Однією з причин реформування Національної поліції в Україні була необхідність врахування запитів і потреб суспільства у контексті забезпечення поліцейськими безпеки громадян, дотримання і захист їхніх прав і свобод. У свою чергу, це потребувало модернізації відомчої освіти, зокрема, освітнього процесу підготовки майбутніх офіцерів поліції на засадах компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів, формування в них професійно важливих особистісних якостей та феноменів. До таких феноменів відносять професійну відповідальність, яка складає усвідомленого і сумлінного виконання професійних обов'язків відповідно до вимог закону.

Стан дослідження. Різні аспекти і питання підготовки кадрів для правоохоронних органів, формування в них професійно важливих якостей розглядали юристи, психологи, педагоги, як-от, С. Алфьоров, В. Андрейцев, В. Андросюк, О. Бандурка, В. Бондаренко, М. Горська, І. Зозуля, І. Івашкевич, І. Клименко, О. Користін, В. Лень, В. Ліпницький, В. Монастирський, В. Сокуренько, Л. Стецюк, О. Федоренко, В. Черней, Д. Швець, П. Яременко. Проте, аналіз проведених наукових досліджень свідчить, що проблема формування професійної відповідальності у майбутніх офіцерів поліції не ставала предметом окремого дослідження.

На підставі узагальнення правових і психолого-педагогічних досліджень [] щодо визначення сутності поняття «професійна відповідальність», нами було визначено професійну відповідальність офіцера поліції як інтегративну якість особистості, яка є результатом відображення ставлення до поставлених обов'язків і пов'язана із дотриманням правових норм при здійсненні професійної діяльності, виявляється в здатності приймати обґрунтовані рішення та готовності відповідати за результати і наслідки своєї професійної діяльності.

Формування професійної відповідальності у майбутніх офіцерів поліції, як складного особистісного феномену, вимагає використання методів і форм навчання і виховання особистості, які стимулюватимуть курсантів до професійного і особистісного розвитку, сприятимуть залученню до активної навчальної діяльності задля оволодіння професійними вміннями і навичками, дозволять набути досвіду здійснення елементів професійної діяльності ще під час навчання у закладі вищої освіти із специфічними умовами навчання. Інтерактивні методи і форми навчання у даному контексті мають значний дидактичний і виховний потенціал, оскільки взагодення вимагає від фахівця не лише наявності знань, умінь та навичок, а й здатності до продуктивної взаємодії з іншими людьми, самостійного й відповідального прийняття рішень.

Мета статті – проаналізувати досвід використання інтерактивних методів і форм навчання та обґрунтувати їх дидактичні можливості при формуванні професійної відповідальності майбутніх офіцерів поліції під час навчання у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання.

Виклад основного матеріалу. Інтерактивний підхід в освіті є найбільш сучасною формою інтерактивних методів навчання, заснованих на положеннях комунікативного підходу. Інтерактивний («inter» – це взаємний, «act» – діяти) – означає взаємодіяти або знаходитися в режимі бесіди, діалогу з ким-небудь (Бойко-Бузиль, Горбенко, Кущенко, 2012). Тобто інтерактивні методи навчання – це «спеціальна форма організації пізнавальної і комунікативної діяльності, яка реалізується через спільну діяльність студентів (курсантів), що дозволяє обмінюватися інформацією, спільно вирішувати проблеми, моделювати ситуації, оцінювати свої дії та дії інших. Студенти виявляються залученими в процес пізнання, мають можливість розуміти і рефлектувати з приводу того, що вони знають і думають. Інтерактивні методи навчання орієнтовані на «широку взаємодію студентів не тільки з викладачем, але і один з одним, на домінування активності студентів і на активізацію внутрішнього діалогу (екзистенційного переживання студентами навчального матеріалу)» (Гузеев, 2001: 25).

Інтерактивні методи навчання дозволяють реалізувати особистісно-зорієнтоване навчання, оскільки стимулюють інтерес, сприяють соціалізації особистості, усвідомленню себе як майбутнього фахівця, важливості обраної професії, своєї соціальної ролі і професійного потенціалу.

Аналіз вітчизняної і зарубіжної літератури свідчить, що, починаючи з 90-х років ХХ століття, інтерактивні методи є пріоритетними методами навчання, де головна увага приділяється створенню комфортних умов навчання, за яких кожен курсант відчує свою успішність, інтелектуальну спроможність. Сутність інтерактивних методів полягає в тому, що вони активізують взаємодію між собою всіх учасників освітнього процесу, у першу чергу, курсантів. Їх застосування в освітньому процесі забезпечує багатосторонню комунікацію, що пробуджує у курсантів різноманітний спектр переживань, пов'язаних із взаєминими з людьми, можливістю набуття досвіду колективного або самостійного вирішення професійних проблем.

Основу інтерактивного навчання складають методи, які орієнтовані на цілеспрямовану, спеціально організовану групову (міжгрупову) діяльність, можливість безпосереднього отримання зворотного зв'язку між всіма учасниками. Важливо підкреслити, що вибір інтерактивних методів і форм навчання для формування професійної відповідальності пов'язаний, з тим, що, їх використання сприяє ефективному засвоєнню навчального матеріалу та безпосередньому застосуванню його на заняттях; дозволяє впливати на почуття та переживання людини, на формування її позиції, думок, ставлень; забезпечує оволодіння життєвими і професійними навичками; стимулює до зміни поведінки та набуття нових її форм (Інтерактивные методы, формы и средства обучения (методические рекомендации), 2013).

Основними складовими інтерактивних методів навчання є інтерактивні вправи і завдання, які виконуються студентами. Принципова відмінність інтерактивних вправ і завдань від звичайних в тому, що в ході їх виконання не тільки закріплюється вже вивчений матеріал, а більшою мірою набуваються вміння застосовувати його у різних ситуаціях, які моделюють умови професійної діяльності.

У сучасній педагогічній теорії та практиці накопичено великий арсенал інтерактивних вправ, серед яких можна виділити наступні: *творчі завдання*, робота в малих групах, навчальні ігри (рольові ігри, імітації,

ділові ігри і освітні ігри), соціальні проекти, вивчення і закріплення нового матеріалу (інтерактивна лекція, робота з наочною допомогою, відео- і аудіоматеріалами, «кожен учить кожного»), дискусія, дебати, мозковий штурм тощо (Пометун, Пироженко, 2004: 78).

О. Пометун, Л. Пироженко об'єднують форми інтерактивного навчання у чотири групи, залежно від мети заняття та форм організації навчальної діяльності студентів: 1) кооперативне навчання (робота в парах, трійках, карусель, робота в малих групах, акваріум тощо); 2) колективно-групове навчання (мікрофон, незакінчені речення, мозковий штурм, «навчаючи — вчуся», «ажурна пилка» та ін.); 3) ситуативне моделювання (імітаційні ігри, рольова гра, драматизація та ін.); 4) опрацювання дискусійних питань (метод ПРЕС, «займи позицію», «дискусія» тощо) (Пометун, Пироженко, 2004).

А. Нісімчук, О. Падалка, О. Шпак поділяють інтерактивні методи навчання на ігрові і неігрові. Ігрові інтерактивні методи навчання включають: імітаційні методи, до яких відносять: рольові ігри (ігри-драматизації; рольові дискусії; ділові ігри, що включають операційні та імітаційні ділові ігри).

Неімітаційні ігрові інтерактивні методи навчання представлені: дослідницькими діловими іграми; кейс-методом; проектними методами; організаційно-діяльними іграми (організаційно-розумові, моделюючі, проектні гри); аналізом конкретних ситуацій (аналіз мікроситуацій, аналіз ситуацій-ілюстрацій, аналіз ситуацій-проблем, розбір і обговорення конкретного матеріалу, вивчення передового досвіду і обмін знаннями); тренінговими методами (тренінг сенситивності, комунікативний тренінг та ін.).

Неігрові інтерактивні методи навчання представлені методами діалогічної взаємодії: дебати, диспути, відкриті форуми, різні види дискусій («Круглий стіл», проблемна дискусія, експрес-дискусія, «Ліберальний клуб» та ін.), а також методами автентичного оцінювання досягнень студентів (портфоліо) (Нісімчук, Падалка, Шпак, 2000).

З метою формування у курсантів професійної відповідальності як особистісного феномену доцільно виокремити комплекс активних методів і форм навчання (згідно класифікації активних діалогічних методів навчання, запропонованої Г. Д'яконовим, І. Добрянським), які дозволяють певною мірою моделювати умови майбутньої професійної діяльності: лекції-діалоги (лекція-дискусія, лекція з розглядом конкретних ситуацій, евристична бесіда); групові діалоги (діалог у колі, «запитання-відповіді», «круглий стіл»); рольові діалоги (інсценування, рольова взаємодія); ситуативне моделювання; брейн-стормінги; метод аналізу конкретних ситуацій; професійно-психологічний тренінг (Бойко-Бузиль, Горбенко, Кущенко, 2012).

Формування у майбутніх офіцерів поліції професійно важливих якостей та необхідних професійних вмінь і навичок, як вказує О. Федоренко (Федоренко, 2007), вимагає створення в освітньому процесі певних вимог, які будуть мотивувати їх до самостійного та творчого застосування знань та вмінь в різних ситуаціях. Авторка довела, що здійснити це можливо за допомогою використання інтерактивних методів навчання (ділових ігор, тренінгу тощо), оскільки вони надають можливість здійснювати моделювання ситуацій навчання, наближати їх до реальної професійної діяльності.

Враховуючи накопичений досвід застосування інтерактивних методів та форм навчання, пропозиції та наукові напрацювання вчених, вважаємо для формування професійної відповідальності при проведенні навчальних занять доцільним використовувати такі види:

- ігри-описи: сутність даної гри проявляється в демонстрації курсантами засвоєних знань; проведення рольової гри даного типу можливе при розумінні продемонстрованої ситуації чи процесу;
- ігри-демонстрації направлені на демонстрування ефективної моделі рольової поведінки;
- ігри-тренування використовуються для формування і відпрацювання навичок професійної рольової поведінки;
- ігри-відображення полягають у відтворенні курсантами рольової поведінки у певних професійних ситуаціях;
- ігри-сенсibiliзації спрямовані на підвищення чутливості курсантів, на емоційні переживання власних вчинків та вчинків оточуючих і усвідомлення почуттів та емоцій, які виникають у певних ситуаціях професійної взаємодії.

Також О. Федоренко зазначає, що ситуативне моделювання (або розв'язання ситуативних завдань), як активний метод навчання майбутніх офіцерів поліції, доцільно використовувати як на лекційних, так і на семінарських заняттях. Головними формами його використання є: ситуації-ілюстрації (проводяться під час викладання лекційного матеріалу для тлумачення певних теоретичних положень); ситуації-оцінки (аналіз і оцінка курсантами запропонованої викладачем контекстної ситуації); ситуації-вправи і ситуації-проблеми (аналіз ситуації і вибір варіанту її вирішення) (Федоренко, 2007).

Н. Волкова підкреслює, що реалізація інтерактивного підходу є ефективною у поєднанні із проблемним, зокрема із ситуативно-проблемною організацією освітнього процесу. Центральним поняттям ситуативно-проблемної організації освітнього процесу є проблемна ситуація, яка розуміється як наявність і усвідомлення певного протиріччя (суперечності) у процесі або явищі, яке вивчається. На основі аналізу проблемна ситуація трансформується в проблемне завдання, вирішення якого вимагає пошуку способу пояснення і вирішення протиріччя. Тобто, проблемний метод навчання передбачає наступні кроки: проблемна ситуація, проблемне завдання, модель пошуку рішення, рішення. Вирішення проблемних ситуацій сприяє ефективному розвитку мислення, оскільки актуалізує різні способи розумових дій.

Як зазначає Н. Волкова, ситуативно-проблемна організація освітнього процесу передбачає створення навчальних ситуацій різного ступеня проблемності і різного контексту (соціального, професійного, конкретного

рольового або функціонального). Основою такої організації є ситуативний підхід, суть якого полягає в тому, що пізнавана подія, обстановка аналізуються з погляду ситуацій, їх складових (Волкова, 2018).

Ситуативне моделювання (або вирішення ситуативних завдань) як активний метод навчання майбутніх офіцерів поліції необхідно застосовувати і на теоретичних, і на практичних заняттях. Основними формами його реалізації є ситуації-ілюстрації (використовуються в ході викладення лекційного матеріалу з метою пояснення окремих теоретичних положень), ситуації-оцінки (аналіз і оцінка студентами описаної викладачем контекстної ситуації), ситуації-вправи і ситуації-проблеми (аналіз ситуації і вибір способу її вирішення), рольові ситуативні ігри.

Використання інтерактивних методів у процесі формування професійної відповідальності дозволяє поєднати навчальну діяльність (через необхідність самостійного застосування набутих знань у змодельованих ситуаціях та формування професійних вмінь та навичок у процесі «програвання» ситуацій) з виховною, оскільки дозволяє набуту досвіду колективної діяльності та сприяє розвитку у курсантів професійно важливих якостей особистості (інтелектуальних, комунікативних, емоційних, вольових та ін.) (Галай, Стаднік, Іваніщ, 2007).

Задля формування у курсантів як майбутніх офіцерів поліції професійної відповідальності при застосуванні інтерактивних методів та форм навчання доцільно дотримуватися таких методичних принципів:

- ретельний вибір професійної та навчальної лексики, термінології, умовних понять та позначень;
- аналіз конкретних практичних прикладів та ситуацій, в яких курсанти будуть виконувати різні рольові функції;
 - підтримка з усіма учасниками візуального контакту;
 - виконання на кожному занятті одним із курсантів функції модератора (ведучого), який ініціює і координує обговорення певної проблеми або професійної ситуації; викладач за таких умов виступає у якості арбітра;
 - застосування технічних засобів (мультимедійні презентації, слайди, відеоматеріали, сюжети фільмів тощо) та роздаткового дидактичного матеріалу (наприклад, зразок протоколу огляду місця події, допиту, впізнання особи та ін.) з метою наближення навчання до реальних умов професійної діяльності;
 - використання індивідуальних завдань (домашніх, контрольних, завдань для самодіагностики, творчих, тестових завдань та ін.);
 - організація простору для інтерактивних занять, створення сприятливих умов для ігрової діяльності;
 - розподіл та програвання ролей з урахуванням індивідуальних, вікових, творчих, інтелектуальних та інших особливостей курсантів;
 - навчання прийняттю рішень в умовах регламентації часу, наявності проблемності, елементів невизначеності ситуації, недостатності або суперечливості інформації тощо;
 - втручання викладача та внесення коректив у хід дискусії за умов виникнення труднощів, конфліктів серед учасників, а також з метою пояснення і уточнення ходу навчального заняття.
- Використання інтерактивних методів та форм в освітньому процесі для формування професійної відповідальності у майбутніх офіцерів поліції передбачає таку організацію:
 - вибір теми та питань, які мають проблемний характер;
 - підготовка освітнього простору (спеціалізовані аудиторії, лабораторії та ін.) до проведення навчального заняття у формі діалогу, гри, тренінгу тощо;
 - формування мотивації та інтересу курсантів, стимулювання їхньої готовності до взаємодії шляхом інформування про тему заняття, його основні завдання;
 - створення (або добір) спеціальних (службових) ситуацій, завдань, які стимулюють до пошуку, інтеграції зусиль для вирішення обраних ситуацій;
 - формулювання і дотримання правил співробітництва для всіх учасників освітнього процесу;
 - використання прийомів спілкування і взаємодії, які спрямовані на створення позитивного психологічного клімату в колективі учасників (доброзичливий тон, конструктивна критика, тактовність, дотримання етики та ін.);
 - визначення способу оцінювання процесу та результатів спільної діяльності;
 - розвиток вмінь аналізу та самоаналізу результатів загальногрупової та міжособистісної взаємодії.
- Застосування комплексу інтерактивних методів та форм навчання з метою формування професійної відповідальності дозволяє досягти таких результатів:
 - усвідомлення курсантами соціальної важливості професії поліцейського, розвиток їхньої мотивації до сумлінного виконання професійних обов'язків;
 - активне ставлення курсантів до засвоєння нового матеріалу, прагнення розібратися в сутності питання, проблеми та вирішити її;
 - розвиток аналітичного і критичного мислення, що позитивно впливає на формування професійного мислення в цілому;
 - сформувати та/або змінити певні думки, переконання, ставлення курсантів шляхом набуття нового досвіду під час взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу;
 - вдосконалення у курсантів комунікативних умінь та навичок соціальної взаємодії, роботи в команді;
 - формування умінь та навичок самостійного пошуку інформації та роботи з нею, визначення рівня її достовірності;

– формування умінь і навичок володіння сучасними технічними засобами та технологіями обробки інформації.

Отже, використання інтерактивних методів і форм навчання має значний потенціал при формуванні професійної відповідальності як особистісного феномену. Їх використання дозволяє розвинути у майбутніх офіцерів поліції мотивацію професійної діяльності, набути міцних професійних знань, оволодіти вміннями здійснювати професійну діяльність, сформувавши активну життєву позицію, прагнення сумлінно виконувати професійні обов'язки, що в цілому сприятиме ефективному здійсненню майбутніми офіцерами поліції професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Волкова Н.П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навч.-метод.посіб. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
2. Галай А.О., Стадник В.В., Іваніш Я.В. Інтерактивні методики викладання у правопросвітній діяльності : Тренінговий комплекс : навч. посіб. Київ : Атіка, 2007. 156 с.
3. Гузеев В.В. Интерактивные приёмы : педагогическая техника в контексте образовательной технологии. Москва, 2001. С.21-52.
4. Интерактивные методы, формы и средства обучения (методические рекомендации). Ростов-на-Дону, 2013. 49 с. URL: https://rostov.rpa-mu.ru/Media/rostov/Svedenia_ob_OO/Obrazovanie/metodicheskie_rekomendacii/interaktiv.pdf
5. Бойко-Бузиль Ю.Ю., Горбенко С.Л., Кущенко І.В. та ін. Методика викладання психології у вищій школі: навч. посіб. Київ : Атіка, 2012. 272 с.
6. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: навч. посіб. Київ : Просвіта, 2000. 368 с.
7. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
8. Федоренко О.І. Система підготовки майбутніх правоохоронців до соціальної та виховної роботи з підлітками: монографія. Харків : Нове слово, 2007. 330 с.

References:

1. Volkova, N.P. (2018). Interaktyvni tekhnolohii navchannia u vyshchii shkoli [Interactive learning technologies in higher education]: navch.-metod.posib. Dnipro : Universytet imeni Alfreda Nobelia. 360 p. [in Ukrainian].
2. Halai, A.O., Stadnik, V.V., Ivanishch, Ya.V. (2007). Interaktyvni metodyky vykladannia u pravoprosvitnii diialnosti [Interactive teaching methods in legal education]: Treninhovyi kompleks : navch. posib. Kyiv : Atika. 156 p. [in Ukrainian].
3. Guzeev, V.V. (2001). Interaktivnye priiomy : pedagogicheskaja tehnika v kontekste obrazovatel'noj tehnologi [Interactive Techniques: Pedagogical Technique in the Context of Educational Technology]. Moskva. pp. 21–52. [in Russian].
4. Interaktivnye metody, formy i sredstva obuchenija (metodicheskie rekomendacii) [Interactive methods, forms and teaching aids (guidelines)]. Rostov-na-Donu, 2013. 49 p. URL: https://rostov.rpa-mu.ru/Media/rostov/Svedenia_ob_OO/Obrazovanie/metodicheskie_rekomendacii/interaktiv.pdf [in Russian].
5. Boiko-Buzyl, Yu.Iu., Horbenko, S.L., Kushchenko, I.V. ta in. (2012). Metodyka vykladannia psykhologhii u vyshchii shkoli [Methods of teaching psychology in high school]: navch. posib. Kyiv : Atika. 272 p. [in Ukrainian].
6. Nisimchuk, A.S., Padalka, O.S., Shpak, O.T. (2000). Suchasni pedahohichni tekhnolohii [Modern pedagogical technologies]: navch. posib. Kyiv : Prosvita. 368 p. [in Ukrainian].
7. Pometun, O., Pyrozhenko, L. (2004). Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia [A modern lesson. Interactive learning technologies]: nauk.-metod. posib. Kyiv : Vydavnytstvo A.S.K. 192 p. [in Ukrainian].
8. Fedorenko, O.I. (2007). Systema pidhotovky maibutnikh pravookhorontsiv do sotsialnoi ta vykhovnoi roboty z pidlitkamy [The system of training future law enforcement officers for social and educational work with adolescents]: monohrafiia. Kharkiv : Nove slovo. 330 p. [in Ukrainian].